

Morele asymmetrie tussen overheid en journalistiek

Bij grote rampen ontstaat niet alleen een zoektocht naar oorzaken, maar ook een strijd om betekenis. In die strijd opereren overheid en journalistiek onder fundamenteel verschillende voorwaarden. Dat verschil leidt tot een vorm van **morele asymmetrie** die zelden expliciet wordt benoemd, maar wel grote invloed heeft op hoe waarheidsvinding zich ontwikkelt.

De gebonden positie van de ambtenaar

Binnen de overheid is verantwoordelijkheid geen keuze, maar een verplichting. Ambtenaren zijn gebonden aan wetgeving, procedures en hiërarchische structuren. Zij leggen een eed of belofte af en opereren binnen een systeem waarin hun handelen toetsbaar is — juridisch, disciplinair en bestuurlijk.

Die gebondenheid wordt het meest zichtbaar in een parlementaire enquête. Daar verschijnen betrokkenen onder ede en worden zij geconfronteerd met hun eigen woorden, documenten en beslissingen. Verklaringen zijn niet vrijblijvend. Onjuistheden, onzorgvuldigheden of omissies kunnen leiden tot zware persoonlijke en professionele consequenties.

De ervaring om zelf onder ede te worden gehoord in zo'n setting maakt één ding onmiskenbaar duidelijk: zorgvuldigheid is geen optie, maar een verplichting die afdwingbaar is.

De vrije, maar ongebonden positie van de journalist

De journalist opereert in een andere werkelijkheid. Hij heeft geen eed afgelegd, kent geen formeel sanctiestelsel en is niet op dezelfde manier juridisch aanspreekbaar op de inhoud van zijn interpretaties. Zijn kracht ligt juist in zijn vrijheid: hij mag doorvragen, confronteren, interpreteren en waar nodig druk uitoefenen op instituties.

Maar die vrijheid kent ook een keerzijde. Ethische codes bestaan, maar zijn niet afdwingbaar. Correctie is geen verplichting, maar een keuze. En zolang een redactie het verhaal draagt, zijn de directe consequenties van onjuiste duiding vaak beperkt.

Dat betekent dat een journalist:

- hypotheses kan formuleren en publiceren,
- selectief met bronnen kan omgaan,
- zich activistisch kan opstellen,
- en — bewust of onbewust — kan handelen vanuit confirmation bias,

zonder dat daar automatisch een corrigerend mechanisme tegenover staat.

De asymmetrie zichtbaar gemaakt

De asymmetrie wordt scherp zichtbaar wanneer beide werelden elkaar raken.

- De ambtenaar moet bewijzen leveren, formuleringen wegen en wachten op verificatie.
- De journalist kan publiceren, interpreteren en versnellen.

De één wordt afgerekend op wat hij zegt.

De ander vooral op of zijn verhaal overtuigt en wordt gelezen.

Dat verschil is op zichzelf niet onwenselijk — het is zelfs een kenmerk van een open samenleving. Maar het wordt problematisch wanneer snelheid en narratiefvorming zwaarder gaan wegen dan controleerbare feiten.

Wanneer asymmetrie doorslaat

In complexe dossiers, zoals een luchtvaartramp, is de werkelijkheid technisch, gelaagd en vaak contra-intuïtief. Dat maakt haar kwetsbaar voor vereenvoudiging en misinterpretatie.

Wanneer journalistiek:

- voorlopige informatie presenteert als vaststaand,
- tegenstrijdige data negeert,
- of eenmaal gekozen verhaallijnen niet corrigeert,

ontstaat een situatie waarin narratieven zich losmaken van de feitelijke basis.

Daarmee kantelt de asymmetrie:

De partij die gebonden is aan regels en bewijs (de overheid) wordt verdacht gemaakt, terwijl de partij zonder formele verplichtingen (de journalistiek) de geloofwaardigheid claimt.

Die omkering is niet gebaseerd op bewijs, maar op perceptie — en perceptie is hardnekkig.

De ontbrekende schakel: correctie

Hier ligt het kernpunt. Als vrijheid niet gepaard gaat met correctie, ontstaat geen evenwicht maar scheefgroei.

De legitimiteit van journalistieke vrijheid rust op één cruciale voorwaarde: de bereidheid om fouten tijdig en zichtbaar te corrigeren.

Niet na druk van buitenaf. Niet na herhaald aandringen. Maar uit professionele verantwoordelijkheid.

Voor iemand die zelf onder ede heeft moeten verklaren en zich tot op detailniveau moet verantwoorden, is dat verschil voelbaar. Waar de één tot op de letter wordt gecontroleerd, kan de ander zich beroepen op interpretatie — ook wanneer die

aantoonbaar niet meer houdbaar is. Die kan blijven zeggen – zonder feiten en bewijzen aan te voeren - : “we zijn het niet met elkaar eens”, en “ik denk er anders over”.

Een noodzakelijke herijking

Het antwoord ligt niet in het beperken van journalistieke vrijheid — dat zou een fundamentele fout zijn. Maar wel in een herijking van de professionele houding.

Waar de ambtenaar gedwongen wordt tot zorgvuldigheid, moet de journalist die vrijwillig internaliseren.

Dat betekent:

- transparantie over onzekerheden,
- actieve herziening van eerdere conclusies,
- en erkenning dat waarheidsvinding een proces is, geen eenmalige publicatie.

Slot

De asymmetrie tussen overheid en journalistiek is onvermijdelijk. Maar zij wordt problematisch wanneer verantwoordelijkheid niet meebeweegt met invloed.

Of nog scherper: wie de vrijheid heeft om twijfel te zaaien, heeft ook de plicht om die twijfel weg te nemen wanneer de feiten daarom vragen.

Zonder die bereidheid verschuift journalistiek van controleur van de macht naar producent van narratieven — en daarmee van tegenmacht naar medespeler in de verwarring.